

ПРАВОВА ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬ ВІД ЗАБРУДНЕННЯ

Силенко Наталія Миколаївна,

к.ю.н., доцент кафедри

Ходикіна Ліана Сергіївна,

Студентка

Харківський національний економічного університет ім. С. Кузнеця

м. Харків, Україна

silenko.natalia@gmail.com

lianakhodykina@gmail.com

Вступ. У статті 14 Конституції України зазначено: «земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави, тому охорона земель є найважливішим завданням держави» [1]. Родючість земель і збільшення виробництва сільськогосподарської продукції є фактором добробуту і розвитку будь-якої держави, тому завжди приділяється велика увага охороні земель. У наш час важливим фактором знищення земель є забруднення.

Забруднення земель – основна проблема для нашої країни. Головним джерелом забруднення ґрунтів нашої планети є людина. Досить часто діяльність людей завдає незвичайний шкоди навколишньому середовищу. Крім цього, у землю потрапляє величезна кількість відходів, речовин, у складі яких є хімічні елементи, які порушують ґрунт і не тільки. Забруднення ґрунтів являє собою небезпечну загрозу для сільськогосподарського виробництва, безпеки харчових продуктів і здоров'я людей, але занадто мало поки що відомо про масштаби і серйозність цієї загрози, яка своїми наслідками загрожує не тільки природі, але й усьому живому. Тому ми вважаємо, що саме забруднення земель є однією з головних проблем людства.

Мета роботи. Проаналізувати сучасний стан чинного законодавства України у сфері охорони земель та сформулювати пропозиції щодо подальшого вдосконалення законодавства України про охорону земель.

Матеріали та методи. Матеріалами дослідження є права охорона земель від забруднення. Окремі аспекти правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами знайшли відображення у роботах таких вчених: А.П. Анісімова, Г. Є. Бистрова, Е.Л. Максимова, Б. В. Єрофеева, В.В. Костицького, Н.С. Гавриш, Н.Р. Малишева, М.Ю. Галятина, Ю.С. Шемшученка, Г.А. Аксененок, А.П. Гетьмана та ін. При проведенні досліджень використовувались наступні методи: метод аналізу та метод порівняння.

Результати та обговорення. Земля є базовим компонентом навколишнього середовища та її складовою частиною, і в сукупності з іншими її компонентами, такими як: надра, вода, ліси та ін. забезпечує сприятливі умови для життя кожної людини. І для того, щоб зберегти такий унікальний об'єкт природи є необхідність у забезпеченні його охороною. Земельний кодекс України виділив самостійну главу 26, присвячену виключно охороні земель.

Відповідно до ст. 162 Земельного кодексу України, охорона земель – це система правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення та підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного й історико-культурного призначення [2].

А.П. Анісімов визначає охорону земель як сукупність передбачених нормами права організаційних, екологічних, економічних та інших заходів, спрямованих на збереження, відновлення та поліпшення якості земель усіх категорій як складової і невід'ємної частини довкілля в інтересах забезпечення її сприятливого стану [3].

На думку Г. Є. Бистрова та Е.Л. Максимова охорона земель являє собою діяльність органів державної влади, органів державної влади суб'єктів України, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб, спрямовану на

раціональне використання, відтворення землі як природного компонента природного середовища і природного ресурсу, на запобігання погіршення якісного стану земель в результаті негативного впливу господарської та іншої діяльності і на ліквідацію її наслідків [4].

Правова охорона земель, на думку Б.В. Єрофєєва, – це охорона її правовими засобами, тобто шляхом встановлення прав і обов'язків по відношенню до землі державних органів, підприємств, установ і громадян, шляхом заборон і дозволів, шляхом заохочення дбайливих власників, землевласників, землекористувачів, орендарів і покарання правопорушників [5].

Узагальнюючи вищезазначене, можна підкреслити, що в кожному з представлених визначень частково містяться ознаки, властиві охороні земель, але на нашу думку, жодне з них не надає повного визначення, яке б відображало ці всі ознаки.

До цілей охорони земель належать: запобігання та ліквідація забруднення, виснаження, деградації, псування, знищення земель і ґрунтів та іншого негативного впливу на землі і ґрунту, а також забезпечення раціонального використання земель, в тому числі для відновлення родючості ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення та поліпшення земель.

Правова охорона земель здійснюється за допомогою Конституції України, законів України, підзаконних нормативних актів, нормативних документів, актів місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Змістом охорони земель відповідно до ст. 164 ЗКУ є: обґрунтування і забезпечення раціонального землекористування; захист сільськогосподарських угідь і лісових земель та чагарників від необґрунтованого їх вилучення для інших потреб; захист земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, висушення, ущільнення, забруднення відходами виробництва, хімічними і радіоактивними речовинами та від інших несприятливих природних і техногенних процесів; збереження природних водно-болотних угідь; попередження, погіршення естетичного стану та

екологічної ролі антропогенних ландшафтів; консервацію деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь [2].

Аналізуючи положення Земельного кодексу України щодо охорони земель від забруднення, варто звернути увагу на зміст статей 169-170, які регулюють загальні засади використання техногенно забруднених земель. Зокрема до таких земель ст. 169 ЗКУ відносить землі, які забруднені внаслідок господарської діяльності людини, що призвела до деградації земель та її негативного впливу на довкілля і здоров'я людей. До техногенно забруднених земель належать землі радіаційно небезпечні та радіоактивно забруднені, землі, забруднені важкими металами, іншими хімічними елементами тощо [2].

Також, важливим є той факт, що від забруднених земель страждає здоров'я людей, які проживають на цих землях і споживають вирощену на них сільськогосподарську продукцію. Відтак правова охорона земель від забруднення та псування охоплює і такий об'єкт охорони, як життя та здоров'я людей, оскільки стан земель впливає на оточуюче людину середовище і, відповідно, на її життя і здоров'я. Саме тому, з метою удосконалення землеохоронного законодавства вважаємо, що варто включити охорону життя та здоров'я людини до змісту охорони земель ст. 164 ЗКУ.

З метою реалізації положень ЗКУ щодо охорони земель був прийнятий Закон України «Про охорону земель». Прийняття цього закону було обумовлено тим, що до останнього часу в Україні не існувало достатньо ефективного законодавства у сфері правової охорони земель. На думку С. М. Кравченко, причинами цього є кризовий стан економіки, недотримання принципу невідворотності відповідальності, недостатньо жорсткі санкції за порушення екологічного законодавства, низький рівень еколого-правової свідомості громадян та культури [6].

Закон України «Про охорону земель» під охорона земель розуміє «систему правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на їх раціональне використання, запобігання необґрунтованих вилучень земель з сільськогосподарського обороту, захист від шкідливих

антропогенних впливів, а також на відтворення і підвищення родючості ґрунтів» [7].

Але не дивлячись на позитивні елементи цього Закону, хочемо звернути увагу на той факт, що Закон України «Про охорону земель» містить багато загальнопризнаних норм, що не завжди сприяє ефективному вирішенню проблем правової охорони земель. Тому, на нашу думку, важливо удосконалити цей Закон.

Також велике значення, щодо правової охорони земель від забруднення має Закон України «Про відходи». Необхідність правової охорони земель від забруднення відходами обумовлюється тим, що останнім часом значними стали обсяги накопичення відходів. Цей закон покладає на установи, підприємства та організації певні обов'язки у сфері поводження з відходами: забезпечувати повне збирання, належне зберігання та недопущення знищення і псування відходів, що мають ресурсну цінність та підлягають утилізації; запобігати утворенню та зменшувати обсяги утворення відходів; не допускати зберігання та видалення відходів у несанкціонованих місцях чи об'єктах тощо. Проте важко уявити, яким чином можуть невеликі підприємства виконати ці зобов'язання [8]. Це виявляється нереальним, а тому проблема з відходами залишається невирішеною. На нашу думку, потрібно конкретизувати обов'язки у сфері поводження з відходами для фізичних та юридичних осіб залежно від організаційно-правового становища цих осіб та предмета їх діяльності.

З нашої точки зору, з метою більшої дієвості законодавства України у сфері поводження з відходами необхідно:

по-перше, встановити різні правові режими з метою різних видів відходів: побутових, промислових, сільськогосподарських тощо;

по-друге, на законодавчому рівні передбачити більш жорсткі санкції за порушення законодавства у сфері поводження з відходами, наприклад, шляхом збільшення розмірів штрафів, припинення діяльності підприємства, яке порушило закон.

Висновки. Основні вимоги з охорони земель як найважливішого природного ресурсу знайшли своє відображення не тільки в земельному законодавстві, але й актах іншої галузевої спрямованості. У даний час все більше забруднюють навколишнє середовище, що веде до порушення родючості земель. Необхідно відновлювати порушені землі, регулюючи дані питання на рівні закону. На розвиток правового регулювання в галузі охорони земель впливає стан економічної і соціальної сфер життя суспільства. У цьому випадку, якщо закріплені в законодавстві норми не відповідають рівню розвитку цих сфер, вони вважаються застарілими і вже не можуть ефективно використовуватися. У таких умовах вдосконалення просто необхідне.

В Україні питання захисту довкілля регулюють понад 40 законів та сотні підзаконних нормативно-правових актів, проте система відповідальності за екологічні правопорушення, забезпечення дотримання екологічних прав людини залишається слабкою та неефективною. Низькі екологічні податки не сприяють реалізації принципу «забруднювач платить», а кошти екологічного податку лише на 45 відсотків спрямовуються на природоохоронні заходи.

Потребують розроблення і удосконалення акти законодавства, спрямовані на імплементацію міжнародних зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію, захист і раціональне використання природних ресурсів, природоохоронний нагляд, державний моніторинг навколишнього природного середовища, поводження з відходами, охорону біорізноманіття, захист природних територій та об'єктів природно-заповідного фонду, адаптацію до глобальних змін клімату.

Перед Верховною Радою України, перед Урядом і органами місцевого самоврядування на сьогодні стоїть дуже важливе завдання: розробити ефективну систему захисту довкілля, а разом з тим і захисту людини як його частини. Нормативно-правові акти повинні бути не тільки діючими, але й ефективними. На нашу думку, сьогодні відчувається гостра необхідність у зміні нормативної бази. Удосконалення законодавства може стати міцною основою проведення масштабних робіт із відновлення земель.

Таким чином, можна зробити висновок, що для досягнення головної мети – збереження і підвищення родючості ґрунтів, тобто не забруднення земель, необхідно вдосконалювати нормативно-правове регулювання в сфері охорони земель, це і здійснення державного земельного нагляду за використанням земель і охороною земель сільськогосподарського призначення та економічне стимулювання землекористувачів, землевласників, орендарів і навіть підготовка кваліфікованих робітників для виконання робіт на землях та ін. Все це повинно забезпечуватися державою в повній мірі, тому що від збереження родючості залежить в майбутньому якість життя наступних поколінь, а при негативному розгляді і сам факт життя людства на землі.

Література

1. Конституція України. Редакція від 01.01.2020. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Земельний кодекс України: станом на 22 січня 2020 року. – Харків: Право, 2020. – 152 с.
3. Анісімов А.П. Земельне право: підручник для бакалаврів. М. 2013. С.272-273.
4. Земельне право: підручник / під ред. Г.Є. Бистрова, Р.К. Гусева; А.В. Бабанов (і ін.). М. 2006. С. 472.
5. Єрофєєв, Б.В. Земельне право: підручник. М. 2004. С. 372.
6. Удосконалення екологічного та земельного права в сучасних умовах: матер. наук.-практ. конф. // Держава і право . — 1996. — № 5. — С. 122.
7. Закон України «Про охорону земель». Редакція від 18.12.2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15>.
8. Закон України «Про відходи». Редакція від 13.02.2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80>.